

Balogh Lajos

TISZTELT SZERKESZTŐSÉG!

Érdekes könyvismertetésre bukkantam a Vasi Szemle (abban az időben néhány évig Dunántúli Szemleként megjelent) VIII. évfolyamának 6. számában (1941. augusztus 15.). Berde Károlynak a bőrgyógyászok számára minden bizonnyal nem ismeretlen művéről írta Beke Ödön nyelvész. Mivel a *Magyar Orvosi Nyelv* hitvallásával rokon gondolatokat is tartalmaz, az alábbiakban lejegyezve és fénymásolatban postán is elküldöm. A rendelkezésre álló terjedelemtől függően talán érdemes lenne a lap hasábjain is közölni vagy idézni belőle.

A *Magyar Orvosi Nyelv* 10. születésnapja alkalmából – mások mellett én is fejet hajtva – köszönöm meg a főszerkesztőnek a magyar nyelv ápolása terén kifejtett, felbecsülhetetlen értékű munkásságát. Kívánom, hogy a Gondviselés óvja utatokat: a nemes, hazafias küldetésű, tudományos lapét és remélt hosszú életét kísérő valamennyi segítőtjét.

BEKE ÖDÖN

Vitéz Berde Károly: *A magyar nép dermatológiája*. A bőr és betegségei népünk nyelvében, hiedelmeiben és szokásaiban. Budapest, A Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat kiadása, 1940.*

„Pápai Páriz Ferenc medicinae doctor, nagyenyedi professor, a Pax corporis szerzője emlékének szenteli Berde Károly, kolozsvári egyetemi tanár művét, mely a Szent István emlékének alkalmából a Magyar Dermatológiai Társulat megbízásából a Társulat nagygyűlésén tartott előadásának teljes kidolgozása. A szerző a Társulat ama célkitűzéséhez, mellyel a maga munkájával hozzá akart járulni a nép közelebbi megismeréséhez, hozzáfűzi azt a meggyőződését, hogy megfelelő nézőpontokkal nyúlva a népi orvoslás anyagához, abban sok olyant lehet találni, aminek ismerete haszonnal jár az orvostudomány és a gyakorló orvos számára is. A népi gyógyító eljárásokban nemcsak a kiirtandó babonát kell meglátni, hanem a népleleknek egyik érdeklődést keltő megnyilvánulását is. Berde munkája így kettős célt szolgál: tudományos és gyakorlati célt. Az első a néprajz gyógyító és egészségre vonatkozó módszereinek orvosi kutatása, ennek az orvostudományra való hatása, továbbá az orvostörténelem kérdéseinek megvilágítása, a másik a közegészségügy és a népnevelés szolgálata. Azonban mind az adatgyűjtés, mind az orvosgyakorlat szempontjából legfontosabb a nép bizalmának megnyerése, s ezt senki sem érheti el könnyebben, mint a nép lelkét megérteni törekvő falusi orvos. De nem a gúny és a lekicsinylés eszközeivel lehet ezt a célt elérni, hanem a néphagyományok és néphitnek megismerésével, mert csak akkor tudja értékes felvilágosító és népnevelő munkáját eredményesen végezni.

Ebben a tekintetben a céltől, sajnos, még nagyon messze vagyunk. Legjellemzőbb bizonyíték erre nézve az a körülmény, hogy az Orvosi Könyvkiadó Társulat 12.000 körlevelet küldött szét a magyar orvosi rend tagjaihoz, melyben adatok

gyűjtését kérte Berde munkájához, s mindössze négy válasz érkezett be. Északi rokonaink, a finnek ezt el se hinnék. Ott külön folyóiratok vannak népnyelvi és néprajzi adatok gyűjtésére, melyek több ezer példányban jelennek meg, s olvasóik állandóan küldenek be válaszokat a föltett kérdésekre. Így a könyv anyagát a szerző saját és tanítványai gyűjtésén kívül legnagyobb részt a néprajzi és népnyelvi folyóiratok, szótárak, történelmi és orvostörténelmi munkák szolgáltatták. A szerző így is rendkívül értékes munkát végzett, s művének remélhetőleg nagy hatása lesz. Elsősorban abban, hogy most már látni fogják a vidéki orvosok, hogy mily fontos a néphit orvostudományi vonatkozásainak gyűjtése, azonkívül az orvostudomány egyéb ágainak művelői is iparkodni fognak az ő szakjukba vágó anyagot gyűjteni és feldolgozni.¹ S külön felhívja a figyelmet Berde a nép tiszta, hamisítatlan, eredeti és kifejező nyelvére. Mind a tünetek és betegségek, mind pedig az orvosszerek és gyógyító eljárások népi nevei közt számos olyant lehet találni, amit bátran átvehetünk a magyar orvosi mesterszótárba, vagy ezeknek mintájára új, magyaros orvosi kifejezéseket alkothatunk. A sok idegenszerűség és mesterkéltszó mellett üdítően hatna az egészséges nyelvrézekre a nép nyelvéből felfrissült, tősgyökeres magyar orvosi nyelv. A magyar nyelv tisztaságának megvédése és érvényre juttatása a tudománynak mesternyelvében ma már az egész világon megnyilvánuló törekvés.

1. Fontosnak tartjuk az állatorvosi nyelv műszavainak (betegségek, állati testrészek neveinek) a gyűjtését, s a népi állatorvoslás módjainak a följegyzését. Az emberi testrészek sincsenek teljes számban összegyűjtve, ezek följegyzése is elsősorban az orvosok feladata volna.”

* Az ismertetést a *Vasi Szemle* főszerkesztőjének, dr. Gyurácz Ferenc engedélyével adjuk közre.

Balogh Lajos

ÍMÉL, VILLÁMLEVÉL; ÖZÖNNÖVÉNY, ÖZÖNÁLLAT

Köszönöm a megtisztelő figyelmet, amellyel Büky László nyelvészprofesszor méltatta az *e-mail* legjobb magyar megfelelőjének keresésére vonatkozó kísérletemet (Magyar Orvosi Nyelv 8/2, illetve 9/1). Kritikáját elfogadom, tanulok belőle, hasznomra válik. Ez fontos, mert nem vagyok nyelvész szakember, legfeljebb a közös ügyünkért küzdő, aránylag kis, de lelkes csapat avatatlan önkéntese. Botanikusként igyekszem szaknyelvünk ápolásához is hozzájárulni, de olykor egyéb, köznyelvi kérdések is felkeltik a figyelmemet. Ilyen volt az említett *íméles/villámleveles* véleményalkotásom is, amelyet – miként ott is jeleztem – már 2007 áprilisában megfogalmaztam.

Örvendve tapasztaltam, hogy Büky professzor úr a mondott és írott *ímél* változat elterjedésére vonatkozó jóslatomat bevéltnek tekinti. Sajnálom ugyanakkor, hogy elemző sorai érdeklődésben nem térnek ki az *e-mail* nem angolból magyarosított (*ímél*), hanem magyarított, tehát magyar szóból/szavakból

alkotott változatára, az ilyen meglétének szükségességére, illetve létjogosultságára, például az ajánlott *villámlevél* tényleges bírálatára. (A Szabó T. Attila javaslatában szereplő *bekezdés* és *mondat* kifejezések használatára vonatkozó észrevételei a tárgyalt kérdésnek nem lényegi mozzanatát érintik.) Vajon árt-e nyelvünknek, ha – az *internet/világháló* esetéhez hasonlóan – a választékos nyelvben az *e-mail*nek az *ímél* mellett hosszú távon együtt élő és használható, magyarított változata – például a *villámlevél* – is létezik? Véleményem szerint nem árt, inkább használ, miként a köznapi értelemben vett beszéd-, illetve írásstílusnak is, már amennyiben segít a henye szóisméltések elkerülésében is.

Íméletlenül folytatva mondandóm, annak második felében hadd említsek fel egy példát a fentebb utalt szaknyelvpolási tevékenységből. A témakör: az utóbbi évtizedekben a természetvédelem, de a nemzetgazdaságok számára is világszerte egyre komolyabb gondot jelentő, az élővilág sokféleségét mind súlyosabban veszélyeztető *biológiai inváziók*. Az ezen belüli *növényi inváziók* tanulmányozása közben, az *inváziós gyom* szakkifejezés magyar változatául több mint egy évtizede javasoltam az *özöngyom* szót (Kitaibelia, Debrecen, 1998, 3/2: 255). Csak a lényegét összegezve: egyrészt azért, mert az *invázió* szó magyarul *előzönlés*-t (is) jelent, másrészt pedig mert elég szemléletesen érzékelteti e növények lényegi vonását. Az egyik földrészről a másikra átkerülő növényfajok kis hányada – az *inváziós* vagy *özönnövények* – ugyanis különböző adottságaik, stratégiáik, a hátrahagyott fogyasztó és kórokozó szervezetek hiánya stb. folytán rendkívüli mértékben elszaporodik. Teszi mindezt az őshonos növénytakaró (növényfajok, növénytársulások) kárára, midőn előzönlésükkel mintegy bioradírként szorítja ki azokat eredeti élőhelyeikről. Példának okáért Európában ilyen *özönnövény* az Észak-Amerikából származó *magas aranyvessző* (*Solidago gigantea*) vagy a Kelet-Ázsiában őshonos japán *óriáskeserűfű* (*Fallopia japonica*), Észak-Amerikában ugyanakkor az Európából odakerült *réti fűzény* (*Lythrum salicaria*) említhető a számos lehetséges példa közül. Egy részük az emberi egészségre is káros. Ilyen a legismertebb *özönnövény*, az Észak-Amerikából behurcolt, virágpórallegén *parlagfű* (*Ambrosia artemisiifolia*) vagy a Kaukázus térségéből óriás lágyszárú dísznövényként egykoron főleg Nyugat-Európába betelepített, majd kivadult és meghonosodott kaukázusi *medvetalp* (*Heracleum mantegazzianum*); utóbbi érintésre vagy kifolyó nedve és a napsugárzás együttes hatására bőrgyulladást (fitofotodermatitist) okoz. A példák sorát mind az *özönfajok*, mind a további földrészek kölcsönös vonatkozásában is tovább folytathatnánk.

Nos, az *inváziós gyom*, illetve az *inváziós növény* szakszavak általam magyarra ültetett *özöngyom*, illetve *özönnövény* változatai a rákövetkező években szépen elterjedtek a hazai tudományos és ismeretterjesztő szakirodalomban, olyannyira, hogy a tárgykörben a KVVm Természetvédelmi Hivatalnál 2004-ben, majd 2006-ban megjelent tanulmánykötetek címe is ez lett: *Biológiai inváziók Magyarországon: özönnö-*

vények I–II. (szerk.: Mihály–Botta-Dukát, valamint Botta-Dukát–Mihály). Javaslatom első írásbeli használóinak egyike Borhidi és Sánta volt, *Magyarország növénytársulásainak* vörös könyvében (1999).

Az *özönnövény* értelemszerű megfelelőjeként az *inváziós állatokra* az *özönállatok* kifejezés használatának lehetőségét is felvettem (Aktuális flóra- és vegetációkutatás Magyarországon, III. konferencia, Szombathely, 1999, előadás), miként ezt később levélben néhány állattanásznak is megírtam. Az *özönállat* szó, csakúgy, mint az *özönnövény*, elsősorban különösen hangzik, de mint a növények esetében, úgy ezt is rövid idő alatt meg lehet szokni. Erre vonatkozó indítványom nyomán az *özönállat* szó is megjelent, ezúttal természetesen az állattani szakirodalomban, így például Uherkovich és Varga (Fol. Hist. Nat. Mus. Matraensis 29, 2005; *portugál meztelencsiga*, *Arion lusitanicus*) vagy Illés és Kiszely (Cinege. Vasi Madártani Tájékoztató 11, 2006; *észak-amerikai jelzőrák*, *Pacifastacus leniusculus*) munkáiban, illetve az említett állatfajokra vonatkozóan.

A világháló – 2010. január közepén a magyar nyelvű oldalakon keresve – az alábbi találatsszámokat adta ki ezekre a szavakra: *e-mail*: 23 200 000, *ímél*: 67 300, *drótposta*: 134 000, *e-posta*: 4 800, *villanyposta*: 18 000, *villámposta*: 13 000, *villámlevél*: 6 980; illetve *özöngyom*: 200, *özöngyomok*: 578, *özönnövény*: 640, *özönnövények*: 5210, *özönállat*: 1, *özönállatok*: 1, *özönfaj*: 183, *özönfajok*: 949. Talán érdekes lehet, mi sül ki e *villámlevél*ben beküldött adatok és az olvasói *ímél*nek a Magyar Orvosi Nyelv hasábjain való megjelenések, illetve a későbbiekben tapasztalható találatsszámok összevetéséből.

Balogh Lajos

Szíves tájékoztatásul továbbítom a Kárpát-medence néhány száz, botanikával (is) foglalkozó munkatársa által alkotott *Caltha*-levelezőkörnek küldött híradást.

TISZTELT CALTHA-LEVELEZŐKÖR!

Az év már majdnem elmúlt, és a maradék napok is a Karácsony fája alá telepednek, mikor időbeliségét tekintve még érvényes lehet e híradás a 10 éves *Magyar Orvosi Nyelv* című folyóiratról.

Mivel az orvosi és a mi növénytanai szaknyelvünk művelésére is az élettudományok mezején nyílik lehetőség, nekünk is illő és hasznos lehet, ha ünnepi figyelmünk színekéjét e folyóirat méltóságteljesen szép, fenyőzöld borítójának árnyalatával is színesítjük. Igazi gazdagsága belül tárul elénk, kisvártatva azt a benyomást keltve, hogy – miként azt Keszler Borbála írja – e lap a magyar orvosi szaknyelv művelésének hasonló jelentőségű eseményeként jött létre tíz évvel ezelőtt, mint amilyenek korábban Bugát Pál tette számított, midőn 1825-től Pesten magyarul kezdte oktatni az orvostudományt.

Az ünnepek utáni napokban-hetekben kibontva kellemes szellemi ajándékként lapozhatunk bele, míg leendő odafigyelésünk ígérletét – elismerésünkkel és jókívánságainkkal – már most a *Magyar Orvosi Nyelv* szerkesztősége és különösen küldetésének legállhatatosabb képviselője, dr. Bősze Péter, a lap alapító-főszerkesztője karácsonyfája alá tehetjük.

Az évente kétszer megjelenő lap főszerkesztő-helyettesei: dr. Berényi Mihály, dr. Bertók Loránd, dr. Eckhardt Sándor, dr. Szabó István Mihály, szerkesztője dr. Laczkó Krisztina, míg a népes szerkesztőbizottság elnöke dr. Vizi E. Szilveszter. A *Magyar Orvosi Nyelv* a Magyar Szakírók Szövetsége, a Magyar Tudományos Akadémia Orvosi Tudományok Osztálya, az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya, a Magyar Orvosi Kamara és az Európai Nőgyógyászati Rák Akadémia gondozásában jelenik meg.

Igen jelentékeny szempont, hogy a folyóirat megjelent számainak anyaga világháló honlapján is teljes egészében hozzáférhető: <http://www.orvosinyelv.hu/>, jelmondata: „Nincs magyar orvostudomány magyar orvosi nyelv nélkül.”

Kóstolóként ajánlva álljon itt néhány cím a benne foglalt tudományos közleményekből, versekből. Külön figyelmet érdemelnek a *Magyar Orvosi Nyelv* által gondozott könyvek, amelyek egyrészt a tudományos közlemények készítése terén nyújtanak – nemcsak kutatóorvosoknak – alapos útmutatót, másrészt az immár egyetemi tárgyként is oktatott magyar orvosi nyelv tankönyveként döntő részben szintén a folyóiratnak köszönhetik megszületésüket.

A tudományos közleményekből:

Bősze Péter: Tudományos közlemények írása, szerkesztése: útmutató a leendő szerzők és a közlemények olvasói számára. 2004/1.

Palkovits Miklós: A tudományelemzés módszerei – A tudományos közlés szempontjai és etikája. 2005/2.

Bősze Péter: Tudományos társaságok, tudományos rendezvények és előadások. 2008/2.

A versekből:

Gyimóthy Gábor: Nyelvlecke. 2007/1.

Bencze Imre: Édes, Ékes Apanyelvünk. Lőrincze Lajosnak és Grétsy Lászlónak. 2008/2.

A könyvek:

Bősze Péter – Palkovits Miklós: Tudományos közlemények írása, szerkesztése és értékelése. Útmutató orvosi közlemények írói, olvasói, értékelői és bírálói számára. NOK Kiadó, Budapest, 2006, 170 oldal. <http://resources.metapress.com/pdf-preview.axd?code=46032005307265h5&size=largest>

Bősze Péter (szerk.): A magyar orvosi nyelv tankönyve. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 2009, 400 oldal. <http://www.medicina-kiado.hu/index.php?menu=newbooks&book=1573>

A *Magyar Orvosi Nyelv* nemes küldetésben növekvő fájának az eddig termelt értékekhez hasonlókat gyümölcsöző továb-

bi tíz éveket – most békés Karácsonyt és boldog új esztendőt – kívánok, csakúgy, mint minden Caltha-olvasónak!

VÁLASZ

Bősze Péter

Balogh tanár úr elismerő szavait a *Magyar Orvosi Nyelv* című folyóirat sikeréért dolgozó lelkes és önzetlen csapat minden tagja nevében hálásan köszönöm.

Berényi Mihály

TISZTELT SZERKESZTŐSÉG!

Gondban vagyok, és szorít az idő. Ha a *férfi szexuális zavarok* így írandó (= férfiaknak a szexuális zavarai; avagy itt a *férfi* = *férfiúi*, ezért régiesen lehetne *férfiúi szexuális zavarok* is?), a teljesen hasonló *férfi katonai felderítő* szintén így helyes? Itt a *férfi* nemet jelent. Ha a *férfi* a mondatban lehet főnév és jelző is, akkor zavar van a fejemben. Nem értem a szabályt. Addig egyszerű volt, amíg a különírt *férfi* nemet jelentett. Miért lesz a *télikabátból*, ha férfiaknak készül, *férfi téli kabát*? Miért nem *férfitélikabát*, férfinak a *télikabátja*?

Nem tetszik a *férfi nemi szervek* alak sem. Javasolhatjuk helyette a szerkezetes megoldást: *férfiak nemi szervei*. Zavaromban most már a *férficsontritkulást* sem tudom helyesen leírni, csak szerkezetesen: *férfiak csontritkulása*.

VÁLASZ

Laczkó Krisztina

Ezzel a kérdéssel kapcsolatban a következőket lehet összefoglalóan elmondani. A *férfi* szó a magyarban eredetileg főnév. A főnevek szokványos mondatnyi helyzete az alany, a tárgy, bizonyos típusú határozók és a jelzők közül a birtokos jelző. A magyarban a főnév alapvetően nem lehet minőségjelző. Az egyetlen kivételes helyzet az, amikor a két összekapcsolódó főnév jelentéstani viszonya ezt az elemzést teszi működőképessé, vagyis amikor a jelzett szó – a jelenlegi példákban – embert jelent, és mint ilyen ennek foglalkozását, valamilyen szerepét stb. jelöli. Talán a legszemléletesebb példák közé tartozik a *férfi fodrász* (egy fodrász, aki férfi) és a *férfifodrász* (lehet nő is, férfiak haját csinálja meg). Azaz szófajlag a *férfi* szót főnévként kell kezelni, így az említett példák írása:

férfi-szexuáliszavarok (mozgósabály)

férfi katonai felderítő (főnévi jelzős szerkezet, a felderítő személyt jelent)

férfitélikabát (a *télikabát* egybeírandó, az összetétel jelentéssűrítő)

férfi-nemiszerv (mozgósabály)

férficsontritkulás (jelentéssűrítő összetétel, 6 szótag, nem kell a kötőjel)

Mindez a logika volt, nézzük a szótári hagyományt. Minden fenti példa aszerint írandó, ahogy levezettem, kivéve: *férfi*

nemi szerv. Itt az írásszokás miatt eltekintett a szótári rögzítés a mozgószabálytól. A mozgószabály a beszélt nyelvi hangsúlyozással ellentétes formát mutat, az iskolai oktatásba nem került be, nem ismeri kellően az írásgyakorlat.

Kivételes írásmódú alakok minden helyesírási részrendszerben vannak. Minél kevesebb, annál jobb. Jelenleg ebben a kérdésben nincs sok kivételesség. Csakhogy itt kell figyelembe venni a nyelvi változás kérdését. A *férfi* főnév a *női* melléknévvel képez kváziellentétes egységet. Ezért a magyar írásgyakorlatban tetten érhetően melléknévként kezdtük el kezelni a *férfi* főnevet, ezt az *-i* végződése meg is erősíti (naiv, természetes morfológia a jelenség nyelvészeti elnevezése). És ez bizony szófajváltást indít be. A főnév és a melléknév határmezsgyéje nagyon képlékeny. Nagyon nagy a mozgás a két csoport között, ez a magyar nyelvben teljesen természetes. A melléknév főnevesülése a gyakoribb, mert a jelzős szerkezet úgynevezett redukciója miatt minden magyar melléknév képes főnévként viselkedni (*Bejöttek a szép lányok.* – Ha mindenki tudja, hogy a lányokról van szó, a következőképpen is megvalósulhat: *Bejöttek a szépek,* azaz a melléknév főnévi helyzetbe kerül, felveszi a főnév toldalékait, és ez az a helyzet, amikor a gyakori használat következtében főnévvé is válhat). Tehát a *férfi* szó éppen nyelvi változáson megy át, ezt jól jelzi az írás bizonytalansága: melléknévvé válik. Egyelőre a helyesírási szótárak ezt nem hozzák, ám a változás egyértelműen látszik a nyelvi anyagon (lásd például Magyar nemzeti szövegtár, ez a magyar anyanyelvűek mai írásbeli nyelvhasználatát mutatja, és nem tekinthetünk el ettől, alapvetően nem a nyelvész alakítja a nyelvet, hanem a magyar anyanyelvi beszélők). A nyelvi változások folyamatosak, és a szófajváltások napjainkban is zajlanak, látványosan, tetten érhetően. A *férfi* szó épp ezen megy át. A helyesírás ezekre persze mindig később reagál.

Összegezve: a *férfi* a fentiek ellenére a helyesírásban főnévként kezelendő. A kivételt a *férfi nemi szerv,* a *férfi páros mérközés* jelenti (mozgószabály figyelmen kívül hagyása). Minden más esetben a nyelvtani, szófaji logika szerint kell írni.

Berényi Mihály

SZALADNAK A SPERMÁK?

Egyszer – e lap hasábjain – már méltatlankodtam azért, mert sokan egyre következetesebben nevezik a spermiumokat *spermának*. Nagy költőnkre hivatkozva („vétkesek közt cinkos, aki néma”) most ismét fortyogok, mivel ezt a vétséget betegek, orvosok, andrológusok, szakértők, gyógyszerismeretők és műsorszervezők fokozódó gyakorisággal követik el. Íme néhány példa.

VÉTKES BETEGEK

Mit tanulhattak biológiából azok a férfiak – és a világhálón orvosokkal levelező feleségeik –, akik nem tudják, hogy a

sperma vagy magyarul *ondó* fő részét a néhány milliliter *spermaplazma* alkotja, továbbá az abban úszkáló sok millió *spermium*? Elkésérítő választ kapunk a Google-tól. *A spermaszám növeléséről valaki tud valamit?; Nagyon kevés a spermaszámom; A férjemnek 30 milliós a spermaszáma; A szervezetem ellenanyagot termel a spermák ellen; 12,6 millió az életképes sperma.* A csúcs: *A férjemnek nem volt sperma az ondójában.* Aligha kap tanácsot az az asszony, akinek a férje leletében a *sperma motilitása 27,9.* Megjegyzem: a betegek az orvosoktól szerzik az ismereteiket.

VÉTKES TANÁCSADÓ ORVOSOK

Nem mindig a betegek a hibásak e két szó, a *sperma* és a *spermium* jelentésének összekeverésében. A tanácsot adó orvosok, például a Nők Lapja és az InforMed szakértői, nem magyarázzák meg a kérdezőknek a tévedésük lényegét, sőt átveszik a hibás szót, és maguk is hibásan használják. A tévedés terjedéséért az orvosok is felelősek. Az a belgyógyász is, aki homeopátiás szert javasol a *spermaszám növelésére,* az az andrológus meg fokozottan, aki az azoospermiát *spermahiánynak* véli. Némi vigaszt jelent, hogy egy-két beteg figyelmeztette a levelezőtársait a helytelen szóhasználatra.

VÉTKES KUTATÓK, TUDÓS ORVOSOK, ÁLLATORVOSOK

A világháló segítségével csak hatévnyi késéssel került a szemem elé az a – neves vidéki egyetemünkön írt – értekezés, amelyet előzetesen sok hozzáértő szakembernek kellett látnia, hiszen a PhD volt a tét. Nem a kötőjel miatt háborodtam föl a *sperma-motilitás mérésének* olvasásakor, hanem azon, hogy magas színvonalú értekezésben is el lehet követni ekkora hibát, még hozzá sokszor. E miatt a „kis” felületesség miatt hajlamos vagyok kétségbe vonni az elismerésre méltóan nagy tudományos eredményeket.

Híres állatorvosi kutatóintézetek pályáztak olyan pénzért, amelyet a *spermamotilitás vizsgálatára* kívántak fordítani. Mások azzal foglalták össze az eredményeiket, hogy az *A- és E-vitamin nem javította a sperma motilitását és morfológiáját.* Kutatási téma volt a *sperma mozgásának időtartama* is. Ironikus megjegyzésem: a saját erejéből mozgásra képtelen sperma addig mozog, amíg az inszeminátor lötyöggeti. E hibás értelemben használt szavak megjelentek az állatorvosi rendelőkben is, hiszen az egyik a komplex andrológiai vizsgálatai között a *számítógépes spermamotilitás vizsgálatát* reklámozza.

VÉTKES CÉGEK

Az egyik gyógyszer cég magyar nyelvű ismertetőjében olvasható, hogy az angliai királyi kórház a szelén hatását vizsgálta a *sperma motilitására.* (Enyhíti a hibát, hogy zárójelben hozzátették: *az ondósejtek vándorlási képességére.*)

Linezolid hatóanyagú gyógyszer alapvizsgálatának szempontjai között megtalálhatjuk a *spermamotilitást* is. *Spermaképző tubulusokról* is tudósítanak. Kimutatták, hogy dutaszterid szedése mellett csökken a *spermaszám,* az *összspermaszám,* az *ondótérfogat* és a *spermiumok motilitása,*

de nem változott a *spermakoncentráció* és a *sperma morfológiája*. Teljesen zagyva a Q10 koenzim hatását ismertető mondat (*javíthatja a sperma motilitását, ennek normálértéke 50/ml*), hiszen a nem létező spermamotilitásnak, de még másnak sincs ilyen referenciaértéke. A gyógyszereken kívül árusítanak olyan készüléket is, amely a spermamotilitás vizsgálatára alkalmas.

VÉTKES HIVATALNOKOK VAGY A SZAKÉRTŐIK

A *sperma* szó hibás használata akkor kezd igazán járvány-szerűen terjedni, amikor a hivatali nyelvben is megjelenik. Kiváló alkalmat kínálnak az Európai Unió angol nyelvű állásfoglalásainak magyar, netán közlőnyben megjelenő fordításai. *Spermát kell gyűjteni a mellékhere farki részéből vagy az ondóvezetékéből, amelyet a spermamotilitás és -morfológia vizsgálatára kell használni*. Ideje leszögeznünk: sperma nincs a férfi testében, a spermának olyan alakja van, amilyen edénybe tesszük.

Valószínű, hogy ezekért az orvosi nyelv ellen elkövetett „bűnökért” az *’ondó’-t* is jelentő angol *sperm* a főfelelős, és mindazok, akik hozzá nem értően fordítják magyarra. Nem lehet megbecsülni, hány orvosnak, állatorvosnak, gyógyszerésznek és újságírónak kellene most szégyenkezve elpirulnia.

Egyszer – e lap hasábjain – már falra hányt borsónak neveztem a magyar orvosi nyelvért serénykedők munkáját. Jó, hogy van ez a lap. Jó, hogy a magyar orvosi nyelv egyetemi tantárgy, hogy gyönyörű tankönyve is van, de az nem elég, hogy csak néhány száz lelkes ember olvassa. Gyakran hallom, hogy folyamatosan fejlődik a nyelvünk. Merem azt állítani, hogy esetenként visszafelé is.

Gyéresi Árpád

TISZTELT SZERKESZTŐSÉG!

Örömmel vettem kezembe a lap 2010. évi augusztusi számát, benne az eltelt 10 évre való emlékezéssel. A kezdetektől nagyra becsültem ezt az anyanyelv-ápolás szempontjából kiváló kezdeményezést, amely a fizikai gyógyítás mellett a „nyelvi gyógyítás”-t is felvállalta. Mint az elmúlt évtized igazolta, ennek sok követője akadt. Ismerve a főszerkesztőnek a lap alapításában kifejtett munkásságát, született meg 2005-ben az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvosi és Gyógyszerésztudományi Szakosztálya keretében az a kezdeményezésünk, hogy szakmai-anyanyelvi rendezvénnyel köszöntsük az évente megrendezett magyar tudomány napját Erdélyben. Hálásak voltunk, hogy Bősze Péter professzor akkor eljött közénk, és népes hallgatóság előtt előadást tartott. A határon kívüli magyar területeken többszörös súllyal merül fel az anyanyelvi szaknyelv beszűkülése. Így minden kezdeményezés, amely a fiatal szakembereink nyelvi/szaknyelvi kultúráját igyekszik megőrizni, jövőbe mutató jelentőségű.

Holczer József

TISZTELT SZERKESZTŐSÉG!

Köszönöm az új, a „jubiláns” évbeli 1. számot. Öröm olvasni a – kivétel nélkül az anyanyelv szeretetéről és féltő óvásáról, műveléséről tanúskodó – szemnyitogató írásokat. Az orvos – mondom én, a látszólag külső szemlélő bölcsészdiplomás – nem csupán tüjével, RR- vagy EKG-készülékével, szikéjével, avagy sok más egyebével járul hozzá a gyógyuláshoz, hanem legalább ennyiben a biztonsággal birtokolt és helyesen használt nyelvvel, szövegezéssel, tájékoztatással is. És persze azért is merem mindezt ideírni, mert ez a szám és az előzők is meggyőztek ennek igazáról.

Külön meglepődöttséggel tölt el az, hogy egyre inkább találkozom egyes írásokban az egészséges – mondhatni: egészséget (vissza)adó – humorral. Magam is ennek híve és valamelyest a művelője vagyok: itt-ott megjelent (és legutóbb, lám, e lapban is megjelenhetett!) nyelvemelő irományaim a tanúk rá. Ennek jegyében küldöm most el Önöknek – azaz a Lapnak és Olvasóinak – az immár nyolc éve íródott kis nyelvi eszmélődésemet. Már-már megfeledeztem róla, de – szerencsére – a minap a kezembe került. Talán nem érdektelen közzétennünk.

Újólaj köszöntöm a tizedik évébe lépett *Magyar Orvosi Nyelvet*. Ad multos annos! Azaz(hogy): számos évet, évfolyamot élhessen meg – okulásunkra, örömünkre, nyelvi gazdagodásunkra!

ANATÓMIA AZ IGÉK TÜKRÉBEN

Forró nyár volt. Hosszabb időt kellett kórházban töltenem: a comb alatti fertályomon műtöttek. Egyik délelőtt képeletben fölnyitottam emberi testünk anatómiai térképét. Mi mindenünket kezelik/gyógyítják az orvosok – vontam le a következtetést. Ám ez a térkép sehogy sem akart eltűnni lelki szemeim elől. Mert immár a nyelvemelő kezdett el gondolkodni azon: mennyi *testrészünk*, -tájunk, -tartozékunk, külső-belső szervünk nevét jelölő/jelentő főnevünkől képez a magyar nyelv igét. És már sorjázta – ha nem is a teljesség igényével:

szemez, fülel, orrol, szájal, pofázik, orcátlankodik, befejez, lenyakaz, hajaz vmire (divatszól!), szőröz; kezel, körmöl, ujjaz, rátenyerel, megmarkol, átkarol, könyököl, vállalkozik, hasal, pocakosodik, kihátal ('kihátrál'), lúdbőr(ö)zik (pl. a háta) ölelget; talpal, sarkal(l), bokázik, farol, seggel (sokat ül, miként a filosz-, de akár az orvostanhallgató is), elfenekel

Most kissé bentebb merészkedtem:

fogaz, ingyenckedik, nyelvel, letorkol; szív(l)el, gyomroz, epéskedik (főként a kritikus!), kiveséz, kibebez, kizsigere, kiherél; erez, izmosodik, elinal, kicsontoz, kiidegel, elvzrik

Majd elmélkedtem azon: akad azért néhány olyan szerv- és testrész-, testtáj-, avagy testtartozéknevünk, amelyből viszont mindeddig nem képeztek igét. Nincs például

(fül)cimpáz, emlőz, mellez (a kisbaba egyszerűen: szopik), szájpaddlásol, garatol, gégez, mandulázik. És bizony a XXI. századba érvén is igeképzőre várnak ezek: homlok, tarkó, áll; hón/alj, köldök; csípő, tompor, comb, de még (megint beljebb) a lép, a máj, a tüdő, a méh, gerinc, csigolya, porc, tömlő, lapocka, ízület és egyebek is. Vajon mi lehet ennek a történeti-etimológiai oka?

És amint ágyhoz kötötten így töprengtem az anyanyelv csodálatos leleményén – meg aztán gazdag életrajzának e téren is szóra bírhatásán –, hirtelen előttem termett az egyik nővérke: *Lábadozik?* – kérdezte őszinte érdeklődéssel. Mire én ezt feleltem neki a helyzethez illően, témánkba vágóan: – Nem, térdedezem.

Láng József

TISZTELT SZERKESZTŐSÉG! ANYANYELVÜNKBEN KEDVES BARÁTAIM!

A *Magyar Orvosi Nyelv* augusztusi számát ma köszönettel megkaptam. Csak csodálni tudom azt, hogy ez a színvonalas folyóirat – a mai nehéz gazdasági viszonyokban is – meg tud jelenni, méghozzá ingyen! Ehhez minden illetékesnek szívből gratulálok! Csatolok egy javaslatot, a szerkesztőség belátására bízom, hogy mit tesztek vele. A folyóiratot a gyógyszergyáriak is olvassák, talán ez úton fel tudnám kelteni bennük az érdeklődést javaslatom iránt. További lelkes, jó munkát kívánok, őszinte barátsággal.

JAVASLAT A GYÓGYSZERES DOBOZOK SZÖVEGÉNEK KIEGÉSZÍTÉSÉRE

Ismeretes, hogy gyógyszerészeink meglehetősen túlterheltek. Egyik időt rabló feladatuk az, hogy a gyógyszeres dobozokra ráírják az orvos által előírt szedési utasítást. Néha nem elég ráírni: 1x, olykor bővebb szöveg is szükséges, például: *reggel, délben 1, este fél – étkezés után*. Ennek felírásához néha nehéz helyet találni a dobozán, amelyen olykor sok fölösleges szöveg is van, például ugyanaz a szöveg van a doboz mindkét oldalán; a golyóstoll nem jól fog a papíron stb. A gyógyszergyárak számára nem jelentene többletköltséget, viszont a patikusok időt nyernének, a betegek pedig világosabban látnák a tennivalójukat, ha a dobozokra rányomná a következő szöveget:

Reggel:	Délben:	Este:
<i>Étkezés előtt / közben / után</i>		

Így a gyógyszerésznek nem lenne más dolga, mint beírni a számot a megfelelő helyre és aláhúzni a szedésre vonatkozó utasítást.

Matekovits György

TISZTELT SZERKESZTŐSÉG!

Megkaptam a legújabb lapszámot, hálásan köszönöm. Komolyan kezdek aggódni az anyanyelvi szaknyelvezetért, mert csak az angol megy úton-útfélen. A mi szakmánkban – a fogorvoslásban – alig találni szerzőt, aki magyarul közöl, mert minek? Pontszám semmi, ha leközlí angolul is, lefejezik, mert két azonos cikket írt, és akkor jöhet Murphy. Tenni kell ennek a helyzetnek a megváltoztatásáért.

Varga Csaba

TISZTELT SZERKESZTŐSÉG!

Tudomásom szerint jelenleg a *reverzibilis* és *irreverzibilis* kifejezéseket hosszú *i*-vel kell írni az Akadémia szerint. Nem tudom kitalálni, mi lehet ennek az oka. Mitől válik a latin *reversibilis* a hivatalos magyar nyelvben ilyen helyesírásúvá? A magyar kiejtés egyáltalán nem indokolja, de a forrásnyelv (vagy az esetleges közvetítő nyelvek) sem. Kérem, vizsgáltsák meg számomra ezt a rejtélyt.

VÁLASZ

Laczkó Krisztina

A jelenlegi akadémiai helyesírási szabályozás szerint valóban *i*-vel írják a *reverzibilis* és az *irreverzibilis* szavak, valamint a további, latinból eredő, ugyanezzel a képzővel létrejött jövevényszavak. Ennek a magyarázata természetesen nem a kiejtésben, hanem a latin hangsúlyban van, amely a fenti példákban a hátulról számított harmadik szótagra esik. Ám kétségtelen tény, hogy a magyaros átírásnak korántsem kell tekintettel lennie az eredeti latin hangsúlyviszonyokra, annál inkább a magyar kiejtésre. Eszerint viszont a *reverzibilis* stb. formák a megfelelőek. Ezt az elvet követte már – az akadémiai helyesírási bizottság beleegyezésével – az Osiris-szótár (2004), amelyben minden efféle alak rövid magánhangzóval szerepel. Ennek részben előzménye az is, hogy ugyancsak a bizottság döntésére Kis Ádám kezdeményezése nyomán az akadémiai helyesírási szótár a *kompatibilis* formát már 1999-től rövid *i*-vel rögzítette. A OH. ennek folytatásaként terjesztette ki az írásmódot az összes *-bilis* végű jövevénymelléknévre. Ezek a következők: *flexibilis, horribilis, IBM-kompatibilis, impossibilis, inkompatibilis, intelligibilis, irreverzibilis, kompatibilis, kompresszibilis, konvertibilis, plazmabilis, posszibilis, reverzibilis, szenzibilis, WAP-kompatibilis* (a szójeget köszönöm Mártonfi Attilának).